

Seminari sociolinguistic per il nivel 7 dils
Cuors de romontsch della Fundaziun Retoromana
Lags, ils 20 de fenadur 2007

Gion-Giachen Furer

(notizias levamein adattadas e cumpletadas per ina megliera capientscha en vesta della presentaziun en lingia)

II. Scola e romontsch

- consideraziuns generalas
 - impurtonza della scola el lungatg dil liug
 - per ch'ils habitonts sappien igl agen lungatg
 - per ch'ils immigrants s'integreschien sil pli tard cura che lur fegls van a scola el lungatg dil liug
 - 19 dellas ca. 50 vischnauncas francofonas dil cantun de Berna han giu ina maioritad absoluta de glied (immigrada) de lungatg tudestg
 - denton integraziun grazia a scola e administraziun per franzos
 - inversamein drov'ei "mo" ina scola totalmein en lungatg jester per mazzar il lungatg dil liug
 - tudestg en Alsazia
 - breton en Frontscha
 - romontsch a Filisur, en Tumleatga, etc.
 - situaziun demografica el TR **ill. 1 TAB REPART. TENOR LIUG NASCH.**
 - 1860 san ins supponer che varga 90% della populaziun dil TR fuva naschida el TR
 - 2000 ei quei mo pauc pli che la mesadad
 - getg autramein,
 - quasi la mesadad della populaziun dil TR ei cumponida d'immigrants dell'emprema generaziun
 - en biars loghens ei quei schizun la gronda maioritad
 - ed immigrants ein quasi necessariamein de lungatg jester el TR
 - ils immigrants han fegls per part naschi el TR,
 - ch'els educheschan denton normalmein el lungatg ni lungatgs d'origin dils geniturs
 - gia orda quei pugn de vesta eis ei clar che senza la scola romontscha il romontsch va necessariamein a smerscha

- precisamein ellas vischnauncas dil TR nua che la scola ei tudestga han ins schizun pli che la mesadad della glied ch'ei immigrants dell'emprema generaziun
- effect dil lungatg d'instrucziun sil diever dil romontsch sco lungatg de communicaziun en scola (Lsc) **ill. 2 CARTA 9 GGF/UFS**
 - pli romontscha che la scola ei, e pli tgunsch ch'il romontsch daventa Lsc
 - Puntraschigna veva anno 2000 ina scola “romontscha”
 - schegie particularmein pauc romontscha (40-45% per tudestg)
 - sulettamein 18% della populaziun declarava il romontsch sco Lfam
 - e tuttina 78% dils scolars indicavan il romontsch sco Lsc
 - denton spér 94% per il tudestg
 - ellas vischnauncas cun silmeins 75% uras per romontsch e senza scola privata tudestga
 - ch'ei Mustér, Ftan, Tarasp, Samedan
 - indicheschan 90% dils scolars il romontsch sco Lsc
 - e quasi 100% els onns che l'instrucziun ei totalmein romontscha
 - inversamein, pli fetg che la scola ei tudestga, e pli pauc ch'il romontsch cumpara sco Lsc **ill. 3. TAB FRANZ. DIFF RM E DT TENOR INSTRUCZIUN RM**
 - el TR3 (vischnauncas dil TR senza instrucziun romontscha) contonscha il romontsch ual aunc 1% sco Lsc (malgrad che 9% della populaziun declara aunc il romontsch sco lungatg de communication en famiglia Lfam)
 - il cuntrari crescha la diffusiun dil tudestg
 - cumparegliar cullas diffusiuns dil talian e dil tudestg en lur intschess respectiv (nua che la scola muossa mo el lungatg dil liug)
 - ellas Valli sesurveschan 97,2% dil talian (e 11,8% dil tudestg)
 - el Grischun alemanic sesurveschan 99,2% dil tudestg
 - effect dil lungatg d'instrucziun sil diever dil romontsch sco Lfam, ML (meglier lungatg) e Lpr (lungatg professional) en general
 - igl ei buca pusseivel de mesirar exactamein igl effect d'attribuir specificamein alla scola quei che pertucca la derasaziun dil romontsch sco Lfam e ML
 - ins vesa denton che la derasaziun sco Lfam surtut, meins marcantamein sco ML
 - crescha globalmein nua che la scola ei romontscha
 - ed il pli fetg precisamein ellas classas de vegliadetgna nua ch'ella ei totalmein romontscha
 - e diminuescha puspei culla diminuziun dell'instrucziun romontscha

- fepls d'immigrants introduceschan il romontsch sco Lfam mo leu nua che la scola ei romontscha
 - per il romontsch sco Lpr ei quei aunc pli grev de cumprovar e tuttina san ins remarcar che
 - a Domat culla scola tudestga, il romontsch contonscha 11% sco ML, 22% sco Lfam e 14% sco Lpr
 - ed a Puntraschigna mo 8% sco ML, denton 18% aschibein sco Lfam e sco Lpr
 - fetg paucas vi cul romontsch absents a 100%
- effect dil lungatg d'instrucziun silla transmissiun ni l'appariziun dil romontsch tier ils fepls tenor ML dils geniturs il. 4 TAB TRANSMISSIUN
PER IT
 - ins pren en consideraziun cheu mo
 - ils fepls che vivan cun domidus geniturs
 - e ch'indicheschan sper ML è Lfam
 - (per mintga damonda fatga ella dumbraziun han in ina certa quota de rispostas muncontas; per il ML han ins denton decidiu de completar las rispostas muncontas sin basa de reglas precisas sebasond sillas rispostas pert. liug de naschientscha, domicil 5 onns avon, indicaziuns dadas dad autras persunas el tenercasa, etc.)
 - en quella categoria mo las treis gruppas cun domidus geniturs de ML resp.
 - romontsch – tudestg – auter lungatg
 - avertiment
 - sche geniturs indicheschan buc il romontsch sco ML, vul quei buca gir
 - ch'els seigien buca de lungatg romontsch ni
 - ch'els sappien buca romontsch
 - ins sa era buc sch'els ein indigens ni immigrants
 - (en teoria fuss ei stau pusseivel d'introducir il liug de naschientscha sco ulteriur criteri de distincziun, mo ins ha stuiu renunziar a quella cumplificaziun supplementara)
 - constataziuns
 - schizun el TR1 (vischnauncas dil TR cun scola “romontscha” han mo 40% dils fepls domidus geniturs cun ML romontsch
 - el TR2 (vischnauncas dil TR cun scola tudestga e romontsch sco rom) ei quei mo 5%
 - el TR3 (negin romontsch en scola) mo 1%

- il romontsch va strusch a piarder en derasaziun totala denter ils fegls cun geniturs ML romontsch
 - gnanc ellas vischnauncas senza scola romontscha
 - el piarda denton bia de sia forza ni ancradi
 - buc ML ni
 - buc unic Lfam
- quei che fa quitaus ei
 - ella gruppa de fegls cun domidus geniturs ML tudestg
 - denter ils quals ei sa senz' auter ed anzi sto dar glied de lungatg romontsch ch'ha stuiu indicar il tudestg sco ML
 - la fleivla preschientscha dil romontsch el TR1
 - l'absenza quasi totala dil romontsch el TR2 e TR3
 - ferton ch'il tudestg semantegn quasi totalmein
 - e schizun el TR1 a 91% sco ML
 - ella gruppa de fegls cun domidus geniturs cun in auter lungatg ML che romontsch u tudestg
 - schizun el TR1 culla schinunnada scola romontscha daventa il
 - tudestg cun 31% (20% ML) pli derasaus
 - ch'il romontsch cun 23% (ML 15%)
 - en tut il TR cun scola tudestga, cun ni senza romontsch sco rom, cumpara
 - il romontsch ton sco mai
 - il tudestg en ca. 40% dils cass

ill. 1

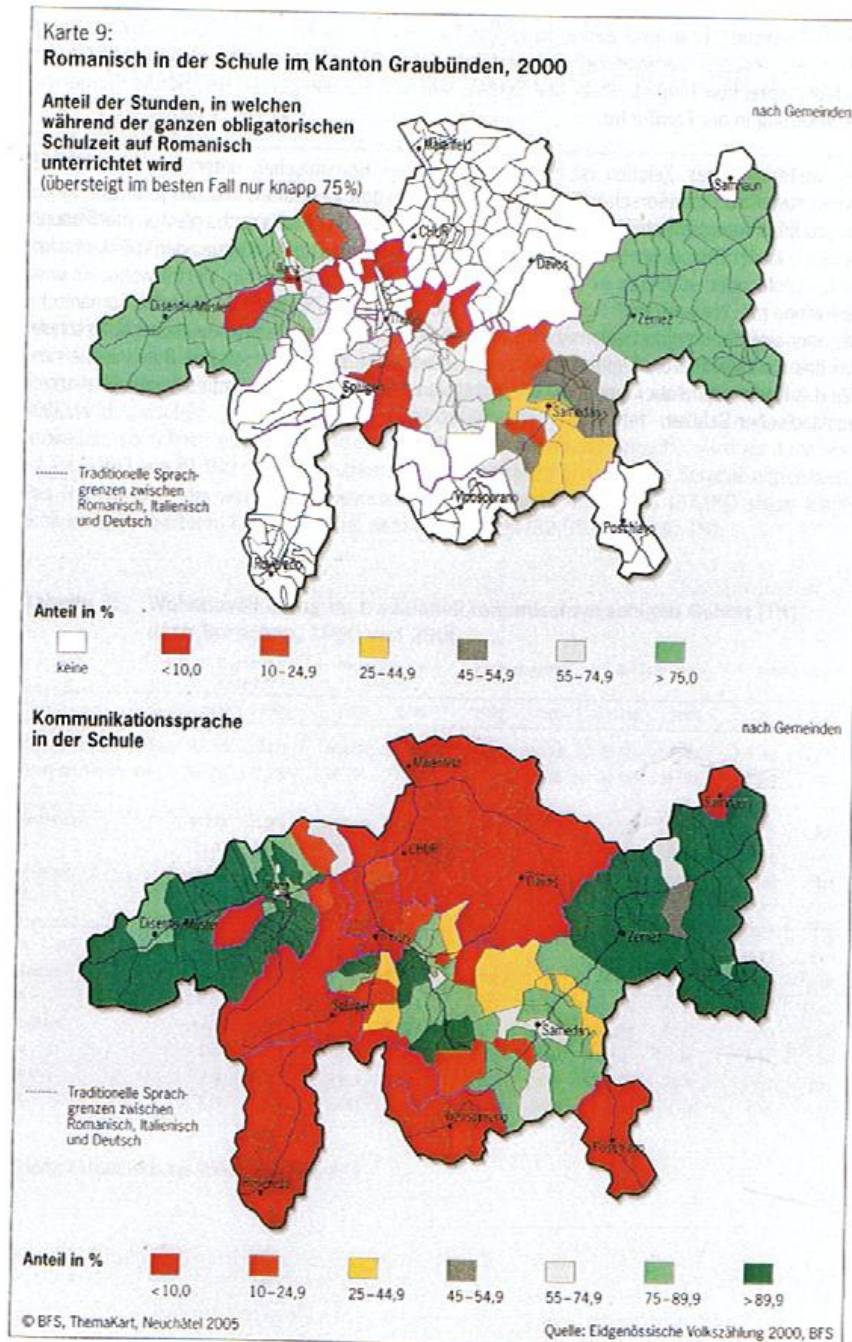
Repartiziun della populaziun dil TR tenor liug de naschientscha 1860-2000

Liug de naschientscha	Cefras absolutas					%	1860	1970	1980	1990	2000
	1860	1970	1980	1990	2000						
Vischnaunca de domicil	32.553	31.388	25.889	27.037	27.612	78,7%	49,6%	40,4%	40,5%	37,7%	
Rest dil cantun	7.497	14.250	19.106	18.156	18.161	18,1%	22,5%	29,8%	27,2%	24,8%	
Rest della Svizra	277	8.030	10.245	11.349	12.803	0,7%	12,7%	16,0%	17,0%	17,5%	
Jester	1.033	9.568	8.864	9.661	12.179	2,5%	15,1%	13,8%	14,5%	16,6%	
Senza risposta	-	-	-	577	2.440	0,0%	0,0%	0,0%	0,9%	3,3%	
Total	41.360	63.236	64.104	66.780	73.195	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Repartiziun della populaziun dil TR e de TR1-3 tenor liug de naschientscha 2000

Cefras absolutas Domicil 2000	Total	Liug de naschientscha				Svizra alemannica	Svizra romanda	Svizra taliana	Jester	Senza risposta
		TR total	TR1	TR2	TR3					
TR	73.195	39.609	26.640	9.218	3.751	17.452	288	1.227	12.179	2.440
TR1: vi cun scola "romontscha" ni bilingua	41.080	25.076	23.825	1.056	195	7.950	151	689	5.866	1.348
TR2: vi cun scola tudestga e romontsch sco rom	23.530	10.383	2.256	7.731	396	6.511	99	440	5.334	763
TR3: vi senza romontsch en scola %	8.585	4.150	559	431	3.160	2.991	38	98	979	329
	Total	TR total	TR1	TR2	TR3	Svizra alemannica	Svizra romanda	Svizra taliana	Jester	Senza risposta
TR	100,0%	54,1%	36,4%	12,6%	5,1%	23,8%	0,4%	1,7%	16,6%	3,3%
TR1: vi cun scola "romontscha" ni bilingua	100,0%	61,0%	58,0%	2,6%	0,5%	19,4%	0,4%	1,7%	14,3%	3,3%
TR2: vi cun scola tudestga e romontsch sco rom	100,0%	44,1%	9,6%	32,9%	1,7%	27,7%	0,4%	1,9%	22,7%	3,2%
TR3: vi senza romontsch en scola	100,0%	48,3%	6,5%	5,0%	36,8%	34,8%	0,4%	1,1%	11,4%	3,8%

Gion-Giachen Furer, seminari dil nivel 7, cuors de romontsch della FRR, Lags 2007

ill. 3

Diffusion du romanche et de l'allemand dans l'aire romanche selon la place du romanche dans l'enseignement obligatoire

Pour cent des heures d'enseignement données en romanche pendant la durée totale de l'école obligatoire (9 ans + 1 année maternelle) *)	Nombre de communes concernées	Population du groupe de communes concerné	Pour cent de la population totale de l'aire traditionnellement de langue romanche	Données du recensement fédéral de décembre 2000			
				Langue la mieux maîtrisée (1 seule indication permise), sur l'ensemble de la population concernée		Communication en milieu scolaire (langue(s) régulièrement utilisée(s)), sur l'ensemble des élèves et étudiants ayant répondu à la question	
				Romanche	Allemand	Romanche	Allemand
100%	-	-	-	-	-	-	-
90-99,9%	-	-	-	-	-	-	-
75-89,9% **)	43	22.129	30,2%	69,2%	24,6%	85,5%	60,0%
55-74,9%	34	9.477	12,9%	44,2%	44,2%	79,4%	76,3%
45-54,9%	5	4.214	5,8%	20,0%	63,2%	87,5%	93,2%
25-44,9%	2	5.260	7,2%	13,0%	59,9%	45,2%	96,8%
10-24,9%	4	8.988	12,3%	5,9%	67,0%	30,4%	97,0%
0,1-9,9%	13	14.542	19,9%	14,1%	73,6%	18,5%	99,7%
0% (= TR3)	19	8.585	11,7%	4,7%	88,4%	1,4%	99,6%
Total	120	73.195	100,0%	32,8%	54,3%	54,9%	82,9%

*) Le romanche est le mieux traité dans les classes basses. Dans le meilleur des cas, on a un enseignement entièrement romanche en maternelle et pendant les 3 premières années primaires, introduction de l'allemand en 4e, et développement de l'enseignement en allemand jusqu'à ne plus laisser que 2 branches en romanche à partir de la 7e.

***) Dans la pratique, le maximum existant est de quelque 80%.

ill. 4

7. Romancio e tedesco nel TR1, TR2 e TR3 in alcuni gruppi di figli secondo la miglior lingua (ML) indicata dai genitori, 2000

TR1															
Genitori	Numero	Romancio						Tedesco							
		ML + unica Lfam	Solo ML	ML totale	Unica Lfam	Lfam totale	ML e/o Lfam	Assente	ML + unica Lfam	Solo ML	ML totale	Unica Lfam	Lfam totale	ML e/o Lfam	Assente
Totale	9.338														
2 x romancio	3.695	85,0%	4,4%	98,7%	85,4%	95,3%	99,6%	0,4%	0,3%	0,4%	1,1%	0,7%	10,0%	10,4%	89,6%
2 x tedesco	2.198	1,1%	1,4%	8,4%	1,5%	29,6%	30,9%	69,1%	59,4%	5,8%	91,0%	59,7%	92,0%	97,8%	2,2%
2 x altra lingua	481	0,2%	8,5%	15,2%	0,2%	14,6%	23,1%	76,9%	0,4%	13,1%	19,8%	1,2%	17,5%	30,6%	69,4%
TR2															
Genitori	Numero	Romancio						Tedesco							
		ML + unica Lfam	Solo ML	ML totale	Unica Lfam	Lfam totale	ML e/o Lfam	Assente	ML + unica Lfam	Solo ML	ML totale	Unica Lfam	Lfam totale	ML e/o Lfam	Assente
Totale	5.027														
2 x romancio	243	39,5%	3,7%	65,4%	48,1%	91,3%	95,1%	4,9%	3,7%	9,9%	35,6%	4,1%	46,9%	56,8%	43,2%
2 x tedesco	2.981	0,2%	0,3%	0,9%	1,1%	9,0%	9,3%	90,7%	78,2%	7,2%	98,5%	78,3%	92,0%	99,2%	0,8%
2 x altra lingua	754	0,0%	0,3%	0,3%	0,0%	0,3%	0,5%	99,5%	0,9%	22,3%	42,6%	1,1%	30,0%	52,4%	47,6%
TR3															
Genitori	Numero	Romancio						Tedesco							
		ML + unica Lfam	Solo ML	ML totale	Unica Lfam	Lfam totale	ML e/o Lfam	Assente	ML + unica Lfam	Solo ML	ML totale	Unica Lfam	Lfam totale	ML e/o Lfam	Assente
Totale	2.168														
2 x romancio	30	53,3%	0,0%	76,7%	60,0%	96,7%	96,7%	3,3%	3,3%	6,7%	23,3%	3,3%	40,0%	46,7%	53,3%
2 x tedesco	1.758	0,1%	0,0%	0,3%	0,2%	2,4%	2,4%	97,6%	90,3%	3,1%	98,8%	90,3%	96,1%	99,2%	0,8%
2 x altra lingua	109	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	1,8%	13,8%	50,5%	4,6%	49,5%	63,3%	36,7%